Bat. Gen.
XXVI
121 a

XXI

EENIGE PROEVEN

TOT WEDERLEGGING VAN DE BROCHURE,

GEDR. EN TITEL

DE VRIJE ARBEID TE SOERABAIJA,

geopend aan de waarheid;

VAN

P. VREEDE BIK,

Resident van Soerabaija.

DOOR

H. C. BEKKING,

Laatst Resident van Rembang.

TE 'S GRAVENHAGE,
BIJ H. C. SUSAN, C. HZOON.
1850.

KON. BIBLIOTHEEK

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XXVI, 121a

EENIGE PROEVEN

TOT WEDERLEGGING VAN DE BROCHURE,

ONDER DEN TITEL:

DE VRIJE ARBEID TE SOERABAIJA,

getoetst aan de waarheid,

VAN

P. VREEDE BIK,
Laatstelijk Resident van Soerabaija.

DOOR

H. C. BEKKING,
Laatst Resident van Rembang.

TE 'S GRAVENHAGE,
BIJ H. C. SUSAN, C.Hzoon.

1859.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.W.

Velen drijven de aanmatiging zoo ver, dat zij van hunne overtuiging beweren : zij kan aan geen eerlijken twijfel meer onderhevig zijn. Hiervan hangt de beoordeeling allerminst af van hem, die die overtuiging koestert; daarover *kan* en *mag* de ervaring alleen uitspraak doen.

DR. A. PIERSON in *de Gids*
van Oct. 1859.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Voor eenigen tijd met den heer P. VREEDE BIK van gedachten wisselende over den veel besproken toestand onzer onschatbare Indische kolonien, — gedachten tusschen welke nog al strijd bestond, — scheen het mij toe, dat hij had verwacht, hoe bij mij geene andere overtuiging dan de zijne kon bestaan.

Deze zienswijze op zich zelve kon mij niet bevreemden; want meestal neemt men die waar bij zijne partijgenooten, alsof zij zich uitsluitend bevoegd achtten tot beoordeeling onzer koloniale belangen; — maar onvoorzigtig, vond ik daaruit aanleiding hem te beloven, zijne brochure te wederleggen, die hij zeide te zullen uitgeven.

En ziedaar mij nu, schier ondanks mij zelven, gehouden, voor het publiek te schrijven; — eene zaak voorwaar, waaraan ik te voren nimmer dacht en waartoe ik, naar mijne overtuiging, de meeste, zoo niet alle vereischten mis.

Ook zelfs nu nog zoude ik een voorbarig opgevat voornemen niet tot uitvoering brengen, indien ik niet geloofde daardoor mijne ambtenaars-verpligtingen niet in het geringste te kort te zullen doen, daar mijn gevoelen niet overeenstemt met dat, onlangs door eenige oud Indische hoofd-ambtenaren verkondigd, dat *vrije arbeid* op Java onbestaanbaar en schadelijk voor de belangen van het

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Gouvernement en de bevolking, noodzakelijk moet leiden tot intrekking van het Indisch regerings-reglement en tot herziening der Grondwet, voor zoo verre zij het oog heeft op die kolonien!

Bij de openbaring mijner meening, binnen den krıng der op mij genomen taak, behoef ik mij dus niet te scharen naast die opposanten tegen de grondslagen van ons bestuur over Indie, maar zal geheel kunnen blijven in den geest der voorschriften, die geacht moeten worden daarin ook voor de hoofden van gewestelijk bestuur aldaar te zijn opgesloten.

De lezer weet nu genoeg om van mij geene breedvoerige beschouwingen, geene wetenschappelijke vertoogen, maar slechts *feiten* te verwachten. Het is mij alleen om waarheid, om eene juiste voorstelling van de zaak te doen, die zoo vaak te eenzijdig en met te veel vooringenomenheid wordt voorgesteld. Verwacht gij, lezer, iets anders dan eene eerlijke opgave van het wezenlijk *bestaande* en *goede*, dan zoude ik u, ter voorkoming van eene niet geringe teleurstelling, moeten verzoeken, dit geschrift zonder verschooning ter zijde te leggen.

Den schrijver van de voor mij liggende brochure, wensch ik nog alleen mede te deelen, dat er tusschen de uitgave daarvan en mijne proeve van wederlegging zoo veel tijd is verstreken, omdat zijn werk mij eerst voor weinige dagen onder de oogen kwam; mogt hij nader, zoo ik hoop, zijne ondervinding nog meer willen doen strekken tot nut van het algemeen, dan verzoek ik hem de verzekering te willen aannemen, dat ik mij niet weder zoo voorbarig tot eene wederlegging zal verbinden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Ofschoon wij, zooals door niemand wordt ontkend, met betrekking tot onze kolonien in een even bedroevend als verontrustend tijdperk verkeeren, heeft toch die toestand eene lichtzijde, waarover velen zich zullen verheugen.

Vóór dat de belangstelling, die Indie zoo zeer verdient, omdat Nederland hare batige saldo's nog vooreerst niet kan missen, werd wakker geschud en opgewekt, door het bekende voorstel, om door verkoop van gronden op Java, onze staatsschuld grootendeels te dempen, was Indie hier nog maar weinig bekend. Het denkbeeld alleen immers, dat Indie onze zoo belangrijke schuld zou kunnen delgen, was wel geschikt en berekend, de Nederlanders de waarde van die kolonie te doen beseffen en de zucht tot behoud en vermeerdering van dat veel belovend kapitaal, gepaard te doen gaan aan het verlangen om meer kennis van die kolonien te verwerven.

En thans reeds, ofschoon nog slechts weinige jaren na die opwekkende rede zijn verstreken, is die kennis zoozeer toegenomen, dat, nu slechts eenige, wel is waar afkeurende en daarom niet zeer welluidende toonen over Indie worden vernomen, als om strijd een menigte van stemmen opgaan om regering en vertegenwoordiging voor te lichten en werkelijk daardoor onze regering tot zoo groote bedrijvigheid schijnt aangespoord, dat men een tal van oorlogschepen en soldaten naar Indie ziet vertrekken; — de bedevaart naar Mekka aan bepalingen wordt onderworpen; een der schoonste domeinen van onzen geëerbiedigden Vorst tot toevlugtsoord voor koloniale invaliden ingerigt en traktementen en pensioenen van het Indisch leger verhoogd worden, na dat alle landsbezoldigingen kort te voren ontheven werden van de korting daarop voor het verblijf buiten ons rijk gelegd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Ook de heer Bik wijdt aan dit doel eene brochure, ten opschrift voerende:

DE VRIJE ARBEID TE SOERABAIJA,

getoetst aan de waarheid.

Het zal hem bij nader inzien niet vreemd schijnen, dat door dezen omvangrijken titel bij velen en ook bij mij de hoop ontstond, nu eindelijk het pleit, waarover reeds zoo veel gesproken en nog meer geschreven werd, beslecht te zullen zien. Bij inzage van den inhoud echter wordt ons die verwachting al spoedig benomen, wanneer wij lezen, dat hij slechts zal schrijven over de suiker-kultuur te Soerabaija, en dan nog wel uitsluitend over slechts enkele punten, waaronder niets wordt aangetroffen betreffende de regeling van den aanplant, noch over zoo veel meer onderwerpen, die onder de voornaamste behooren gerekend te worden.

Wel zijn zijne redeneringen, ofschoon van die enkele ondergeschikte punten uitgegaan, hier en daar doorvlochten van weinige beschouwingen van meer algemeene strekking; zelfs slaat hij nu en dan een blik in de geheele Javasche Oosthoek, en tracht in zijne op die enkele punten gebaseerde algemeene ontkentenis van het bestaan van *vrijen arbeid*, tevens de geheele Javasche Oosthoek te begrijpen, doch hierop behoeven wij den lezer evenmin opmerkzaam te maken als op de omstandigheid, dat zijne feiten en beschouwingen te weinig de zoo belangrijke vraag in haar geheel omvatten, en over het algemeen te weinig afdoende zijn, dan dat ik zou kunnen aannemen, dat nu de mogelijkheid tot juiste beoordeeling der zaak veel zal gewonnen hebben.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Doch vergun mij een weinig nader te onderzoeken wat de schrijver zegt.

Hij vangt aan met de mededeeling, « dat hij aangenaam werd verrast door de mare, dat te Soerabaija de grondslagen voor *vrijen arbeid* waren gelegd, hetwelk hem evenwel niet terug hield van een behoedzaam onderzoek, en daardoor tot het resultaat bragt, dat een groot deel van die *zoogenaamde vrije koelies*, door allerlei kunstmiddelen, weinig strookende met de begrippen van *wezenlijk vrijen arbeid*, op het werk verschenen. »

Wat die kunstmiddelen waren en door wien ze werden aangewend, laat hij in het midden.

In het belang der zaak en van zijne beweringen, dunkt mij, ware het gewenscht geweest, daarvan iets meer te verhalen, daar hij zal moeten toestemmen, dat niet alle kunstmiddelen ongeoorloofd zijn, en het dan nog een groot verschil maakt, wie ze aanwend. Immers worden niet zelden premiën uitgeloofd bij uitbestedingen voor eenigen te verrigten arbeid; handgeld voor aangeworven vrijwilligers bij het leger en dergelijke meer; terwijl, wanneer zoodanige middelen, door een ondernemer of fabriekant aangewend, konden strekken om het benoodigd werkvolk te verkrijgen, zulks dan toch niets zou afdoen op een beweren, dat dit volk onvrijwillig arbeidde?

Zoo ook meen ik dat dit argument onderwerpelijk niet de bewijskracht bezit, die de schrijver er blijkbaar aan wil toekennen.

Maar een zijner redenen, waarvan hij groote verwachting schijnt te koesteren, wordt duidelijker beschreven, wanneer hij zegt: « *Zelfs bevond ik dat voor de werkzaamheden bij de landsinstellingen geheele dessa's eens en voor altijd* (lees tot aan eene nieuwe

PERPUSTAKAAN NASIONAL

regeling van heerendiensten bij de wet om de vijf jaren bepaald), *bij uitsluiting waren afgezonderd.* »

Het feit is waar, maar, naar mij toeschijnt, kan het meer worden toegelicht, ten einde aan geene verkeerde beoordeeling te worden blootgesteld.

De schrijver zegt toch: « *de behoefte aan koelies is sedert de algemeene handel en scheepvaart op Java, en voornamelijk de aanleg van water-, staats- en vestingwerken te Soerabaija zulk eene belangrijke uitbreiding heeft erlangd, zoo* ONTZAGGELIJK *toegenomen, dat de aanwas van arbeiders daarmede geen gelijke tred heeft* KUNNEN *houden, en dit kan geenszins bevreemding baren, als men in aanmerking neemt, dat alleen voor de meergemelde civiele en militaire werken, meer dan* 5000 *menschen daags gevorderd worden. Wilde men dus geene belemmering in de dienst veroorzaken, dan was het ook niet te vermijden om in het tekort aan koelies zoo veel mogelijk door tusschenkomst des bestuurs te voorzien.*

In het midden latende of het getal arbeiders, met die ontzaggelijke uitbreiding van behoefte geen gelijke tred houdende, al of niet in vermeerderend getal bleef opkomen, zoo blijkt toch hieruit, dat een welligt niet onaanzienlijk deel der benoodigde vrijwillige arbeiders zich bleef aanbieden, daar hij dit anders wel zou hebben doen uitkomen, zoodat de bestemming van sommige dessa's slechts behoefde te strekken, om in een tekort van arbeiders te voorzien, ter voorkoming van belemmering in het werk. Dus slechts als maatregel van voorzorg.

Maar vraagt men, de afzondering van dessa's en nog wel van geheele dessa's?

Het vigerende reglement op het beleid der regering, bepaalt bij art. 57 onder anderen, dat de aard en duur der persoon-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

lijke diensten (heerendiensten) geregeld wordt in overeenstemming met de bestaande gebruiken.

De voorschriften van het Indische Gouvernement uitgegaan, om aan dit wetsartikel uitvoering te geven, houden onder meer, om zeer gegronde redenen in, dat zooveel mogelijk ééne dessa slechts met dezelfde dienst zou worden belast.

Wanneer nu, zoo als van zelf spreekt, ter voorkoming van belemmering, dat is stilstand in de civiele en militaire werken, het te min opgekomen getal vrijwillige arbeiders, moest worden aangevuld door gedwongen koelies, dan zal het door het aangehaald wetsartikel volkomen duidelijk zijn geworden, waarom daarvoor eenige dessa's en wel geheele dessa's werden bestemd.

Indien, zoo als de schrijver verklaart, de uit deze dessa's getrokken heerendienstpligtigen, ten onregte als vrije arbeiders werden beschouwd, dan bewijst zulks zeker niets tegen den vrijen arbeid, maar wel de noodzakelijkheid tot groote voorzigtigheid, met betrekking tot de opgaven, die van de Javasche hoofden worden ontvangen, eene noodzakelijkheid niet vreemd meer voor een ambtenaar, die zijne eerste schreden op zijne loopbaan bij het binnenlandsch bestuur heeft gezet.

Maar zegt de heer Bik: « *Toen ik nu de regenten en mindere hoofden tot de overtuiging bragt, dat ik weinig gezind was om dergelijke mystificatiën te bestendigen, was daarvan het gevolg, dat het getal arbeiders bij de verschillende landswerken van lieverlede aanmerkelijk verminderde?* » *Niets*, gaat hij voort, *noch opdrijving van loon, noch aanwending van alle gepaste middelen tot aanmoediging van vrijwillige aankomst, waren meer in staat eene gewenschte verandering te weeg te brengen, zoodat de groote waterstaatswerken, voor welke alleen* 5000 *arbeiders daags noo-*

PERPUSTAKAAN NASIONAL

dig waren, alleen door gedwongen arbeiders zijn tot stand gebragt; zoodat er niets anders overbleef dan het Gouvernement magtiging te verzoeken om terug te keeren tot het vorig stelsel van verpligten arbeid!

Deze treurige geschiedenis van het dwangstelsel in naïve waarheidsliefde, gevloeid uit de pen van een waren voorstander, zullen wij in haar geheel laten. Zij is zoo waar, dat wij daaruit het karakter van den zachtmoedigen Javaan herkennen, die zoo gaarne doet wat zijne bestuurders verlangen en zoo bezwaarlijk is te brengen tot hetgeen hij weet, dat de toean besaar niet wil; maar wij achten hem over het algemeen nog te weinig ontwikkeld, om van de door den resident ten regte verboden mystificatiën, *niet tot het geheel te besluiten en, zoo als de uitkomst heeft bewezen, maar in het geheel niet meer op het werk te komen.* Immers buiten de Gouvernements werken bestaat te Soerabaija nog zoo oneindig veel gelegenheid ter verkrijging van *vrijen arbeid*, waar hij steeds met open armen wordt ontvangen, en niet zoo als door den schrijver en zijne geloofsgenooten, voor een landlooper, behoorende tot het uitschot der natie, wordt aangezien. Zal het Gouvernement de concurrentie met zoo velen, die vrije arbeiders behoeven, kunnen volhouden, dan verdient de regel welligt eenige aanbeveling, dat zij, die eerlijk voor hun bestaan arbeiden, niet behandeld moeten worden als *vagebonden*, hetwelk noodwendig het geval moet zijn, wanneer men hen als zoodanig beschouwt.

Hier eindigt de schrijver zijn verhaal over den vrijwilligen arbeid aan de verschillende Gouvernements werken te Soerabaija, hetwelk voorzeker veel merkwaardigs bevat voor hem, die te eenïger tijd eene geschiedenis van het ontstaan en het treurig verscheiden van dien soort van arbeid aldaar of van de werking

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

der zoo hevig aangevallene art. 56 en 57 van het Regeringsreglement zou willen schrijven.

Wat wordt nu door dit verhaal bewezen?

Ik betuig ter goeder trouw te gelooven, dat de schrijver tot hier, voor den waarheidlievenden lezer, meer voor het wezenlijk bestaan van *vrijen arbeid*, dan voor het tegendeel heeft bewezen; vooral indien men, *buiten het niet onaanzienlijk getal vrije arbeiders, waaronder velen, die ambachten uitoefenen en bekwame werklieden zijn, waarvan de schrijver getuigt, dat vooral bij 's Gouvernements fabriek voor marine- een stoomwezen veel partij getrokken wordt*, in aanmerking neemt, dat nog duizenden en duizenden vrije arbeiders daags te Soerabaija werkzaaam zijn voor den grooten en binnenlandschen handel met zijne groote vervoeren, verschepingen en lossingen; voor de groote industriële inrigtingen, zoo als de stoomfabriek van den heer BAIJER, stoom houtzaagmolens, arakstokerijen enz.; voor de scheepvaart, waarvan aldaar zoo veel bedrijvigheid zigtbaar is, zoowel op zee als op de groote rivieren; voor de groote en zoo vele kleinere scheepsbouwwerven, waar te gelijker tijd steeds honderde schepen en praauwen in aanbouw of reparatie staan; voor de aldaar tot eene merkwaardige hoogte ontwikkelde industriën, als smederijen, touw- en koperslagerijen; schoen- en kleedermakers; zadel-, tuig- en meubelmakerijen, die allen meer of minder op zoo groote schaal worden gedreven, dat daardoor alleen aan duizende arbeiders werk en loon wordt verschaft en in de behoefte aan geheel oostelijk Java en in een deel der buitenbezittingen wordt voorzien, — eene behoefte, die de verwachting van

PERPUSTAKAAN NASIONAL

velen zeer verre zal overtreffen, wanneer wij hun herinneren, dat geen schip de Soerabaijasche rede verlaat zonder een menigte dezer artikelen mede te voeren, en geen woning, van den hoogsten Europeschen ambtenaar tot het hoofd van de geringste dessa wordt gevonden, waar niet een tal van voorwerpen voor den Soerabaijaschen vrijen arbeid pleiten; verder voor steen- en pannenbakkerijen, zoomede kalkbranderijen tot oprigting van zoo groote menigte gebouwen en fabrieken, dat de aanbouw in het schoone Haagsche Willemspark daarbij als kinderspel wegzinkt; voor de wagenmakers en de vervaardigers van duizende andere voertuigen en landbouwgereedschappen, die dagelijks in zoo groote hoeveelheden noodig zijn. En eindelijk, om een einde te maken aan de vervelende lijst, die toch nog verre beneden de werkelijkheid verblijft, voor het vervoer van de alleen in Indie gekende massa's kopergeld en van die belangrijke hoeveelheden Gouvernements produkten en zout, waarvan ik niet te veel betuig, wanneer ik zeg, de zeer bewijsbare overtuiging te bezitten, dat het Gouvernement, onder de gestrengste toepassing van het *dwangstelsel* niet bij magte zoude zijn, slechts een betrekkelijk klein gedeelte, zoo geregeld te vervoeren als nu door vrijwilligen arbeid geschiedt.

Indien men dit alles niet voorbij ziet, en in aanmerking neemt dat het voor de vestingwerken benoodigd hoogst aanzienlijk getal arbeiders, welligt niet geheel door vrijwilligers wordt ingenomen, omdat de vreedzame en vreesachtige Javaan daar onder opzigt van Europesche onder-officieren moet arbeiden, van wien hij zoo zelden een woord tot aanmoediging, maar des te meer tot bedreiging verneemt, zoo het daarbij blijft.

Indien men ook in het oog houdt, dat de waterstaats-werken eene zoo ontzaggelijke uitbreiding hadden verkregen, dat de ver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

meerdering van vrije arbeiders, (onder een, naar wij zagen, zeer menigvuldig aanbod van arbeid,) zoo als de schrijver zelf erkent, daarmede geen gelijke tred heeft *kunnen* houden, dan vraag ik, is het billijk den Javaan ongeschikt te achten voor *vrijen arbeid*? Is het billijk zoo vele sprekende bewijzen voorbij te zien en in eene zoodanige mate te doen blijken van onwil voor hetgeen bestaat, dat men nog steeds onder den invloed van den tegenzin in de ontwikkeling van den Javaan, (die van een, gelukkig tot de geschiedenis behoorend tijdvak onzer Regering uitging, maar niet meer in onze tegenwoordige wetten wordt terug gevonden,) de oogen sluit voor zoo vele onwraakbare bewijzen?

Is het overeen te brengen met de regelen eener strikte regtvaadigheid om die bevolking, welke zoo vele deugden bezit en waaraan Nederland zijne opkomst en bestaan te danken heeft, zoo onjuist af te schilderen?

Voorzeker neen! Zij die ons van den Javaan iets meer kunnen verhalen, dan het « ik ken hem », zullen u allen zeggen, dat hij niet doof is voor den prikkel van het geld; dat ook hij behoeften en wenschen heeft die hij gaarne bevredigt; dat ook hij daarvoor wil arbeiden en zelfs hard arbeiden, indien men hem slechts niet, zoo als het *dwangstelsel* doet, met zijne eigendommen en bezittingen ten prooi laat van zijne hoofden!

Maar, vraagt men, van waar dan toch dit groote verschil tusschen het oordeel van personen, die op Java en nog wel in gelijke betrekkingen zijn werkzaam geweest? En dat over eene zaak zoo eenvoudig, zoo in het oog springend?

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Mij dunkt, de reden daarvan ligt voor de hand.

De meeste Indische oudgasten toch beoordeelen den Javaan, zoo als zij hem uitsluitend onder het *dwangstelsel* leerden kennen, waarvan wij u welligt nader eenig denkbeeld zullen trachten te geven. Een stelsel, dat hem noodzaakt om niet in eigen, maar in 's Gouvernements belang en dat van fabriekanten te arbeiden, om daar met belangrijk tijdverlies voor het afleggen van beduidende afstanden tot de werkplaats, ten arbeid te worden gesteld, om wanneer hij blijft leven, altijd na verloop van eenige maanden, soms één jaar, een gelijk deel van het loon te ontvangen, als de luije, die niet de helft van zijn werk heeft verrigt, of als de lievelingen van het dorpshoofd, waarvan sommigen geen eens op het werk verschenen.

Gij hebt gelijk, die Javaan welke gij daar zaagt arbeiden onder het *dwangstelsel* en uitsluitend in dien toestand beoordeelt, omdat gij hem niet zaagt toen hij voor zich en de zijnen de kost moest verdienen, schijnt niet geschikt voor *vrijen arbeid*; die man is lui en vadsig; zijt voorzigtig dat gij hem door de gewone middelen van uitvoering van uw *dwangstelsel*, niet ook nog ontevreden maakt; ik raad u, houd hem in het oog, want keert gij hem den rug toe, dan is hij in staat zijn patjol neder te leggen, op zijne hielen neder te hurken, en in zijne onnoozelheid te denken: « ik krijg toch mijn deel in het plantloon, waarom zou ik mij dus vermoeijen? »

Andere beoordeelaars, ofschoon niet behoorende tot hen, die niet begrijpen dat de kennis van Indie van 12 en meer jaren herwaarts niet baat, werden voor het eerst in de betrekking van resident aan het hoofd eener residentie geplaatst en zagen daar de werking van het kultuur en landelijk stelsel met al zijne uiteenloopende regelingen en vertakkingen aan de hadat of instellin-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gen van later tijd; — neen, beter gezegd, zij zagen dat niet, want heeft men niet in mindere betrekkingen dat stelsel in deszelfs geheelen omvang helpen toepassen, dan waarlijk is het te veel van hen gevergd, dat zij daartusschen een practischen blik zouden kunnen werpen; het blijft voor hen een gesloten boek en zulks te meer, naar mate zij als resident den tact missen, om te onderzoeken met den schijn, dat zij alles grondig weten en men slechts controleert, niet zich zelf instrueert. Immers het prestige moet voor alles behouden blijven.

Van hen zult gij vernemen dat zij ondervindingrijke beoordeelaars zijn van een stelsel, dat zij in al deszelfs bijzonderheden hebben gadegeslagen; zij zullen u, als een natuurlijk gevolg van dien exceptionelen toestand, zaken verhalen, die, zoo als zij meenen, maar aan weinigen, waaronder zij, bekend zijn.

Ik behoef tot bewijs daarvan geen beroep te doen op de vele daadzaken in mijn geheugen, die zulks zouden staven, daar de brochure, die voor mij ligt, ook daarvoor dienen kan.

Ziedaar de oorzaken van zoo uiteenloopende meeningen, ofschoon beide op Java gevormd.

Maar oordeelt men, zoo het al waar is dat zich te Soerabaija kiemen van *vrijen arbeid* ontwikkelen, dan toch is de toepassing daarvan op de suiker-kultuur eene volslagene onmogelijkheid.

Dit te bewijzen, was ook eigenlijk het doel van den schrijver, zoo als hij in den aanvang duidelijk zegt; hetgeen hij vooraf liet gaan en waarvan gij zoo veel nota naamt, was eigenlijk maar om den lezer door een blik in de geheimen van den *vrijen arbeid*

PERPUSTAKAAN NASIONAL

te Soerabaija, eenigzins in te wijden en op de hoogte der zaak te brengen.

Ik begin met u toe te geven, lezer, dat geene kultuur-regeling zoo onvatbaar is om in *vrijen arbeid* over te gaan, als die der bestaande suiker-kultuur; immers, om maar op een der vele bezwaren te wijzen, die vooraf eene geheele wijziging zouden moeten ondergaan, herinner ik u dat het loon daar eerst een jaar na den arbeid volgt. Maar zij, die u trachten te bewijzen, dat zulks den Javaan moet geweten worden, die wij zoo even volgden in zijnen noesten vlijt voor eigen kost (brood wordt, zoo als ge weet, op Java door hem nog niet gebruikt) verdedigen eene hopelooze zaak en zullen u elk gezond en practisch bewijs moeten schuldig blijven.

Wanneer de schrijver had nagegaan hoe de suiker-kultuur vóór 20 jaren in Soerabaija gedreven werd, dan zou hem gebleken zijn, dat toen voor haar niet het geringste werd gedaan, niet een eenig artikel van behoefte werd geleverd, dan op hoog en ernstig bevel, waaraan niet zelden bij nalatigheid, door ernstige bestraffing kracht werd bijgezet.

Welnu hij zelf, die schrijft met het doel om allen *vrijen arbeid* te beletten en den dood aan te doen, kan, hoe verkleind ook, de erkenning niet achterhouden, « *dat het vervoer van riet naar den molen, en van de suiker naar de pakhuizen, geschiedt bij vrijwillige overeenkomsten met eigenaren van transportmiddelen* » én verder doet hij uitkomen, dat die vrijwillig vervoerde suiker niet minder dan 360,000 pikols van 125 Ned. ponden elk bedraagt, en daarvoor dus eene onnoembare hoeveelheid riet van het veld naar de fabrieken moest worden gebragt.

In zijne weinige ingenomenheid met dit verblijdend verschijnsel, schijnt de schrijver er niet aan te denken, dat daardoor op

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zich zelf reeds wordt bewezen, dat er *vrije arbeid* bestaat, ja zelfs dat die onmisbaar is, daar zonder deze belangrijke vrijwillige tusschenkomst, de suikerteelt te Soerabaija niet tot de bestaande uitbreiding gebragt had kunnen worden, om de eenvoudige reden, dat bij geene mogelijkheid zulke belangrijke diensten, gedurende al dien tijd, zonder groote nadeelen, door middel van het *dwangstelsel* van de bevolking gevorderd hadden kunnen worden.

Het bewijs hiervoor zou hij onder vele gevonden hebben in de omstandigheid, dat een contract moest worden ingetrokken, omdat de fabriekant zijn riet niet door eigen middelen kon vervoeren en de Gouverneur-Generaal BAUD toen van oordeel was, dat de bevolking daartoe, ter vermijding van groote nadeelen, niet mogt worden gedwongen.

Doch bovendien laat hij onvermeld de vele andere vrijwillige diensten, even onmisbaar voor die kultuur, zooals de levering van de ontzaggelijke hoeveelheden steen, kalk, timmerhout en andere bouwmaterialen, zoo mede de menigte van brandstof, al hetwelk mede geheel door vrijwilligen arbeid wordt verkregen.

Zie hier dus reeds sprekende bewijzen voor het bestaan van *vrijen arbeid* bij de suiker-cultuur, die een onpartijdig onderzoeker niet kunnen ontgaan en redelijken grond te over leveren, om vooruitgang in dien zin te verwachten.

Den schrijver verder volgende, zegt hij: « alhoewel in dagbladen en tijdschriften stout weg werd verkondigd, dat voor het snijden van het riet en de verdere werkzaamheden bij de fabrieken geene vrijwillige koelies ontbraken, zoo was de waarheid, dat *noch van het een, noch van het ander in waarheid eenigen schijn bestond.* »

Het gaat hem hier weder als zoo vele der bestrijders van het tegenwoordige Regerings-reglement, die veel trachten te verklaren,

PERPUSTAKAAN NASIONAL

in de hoop dat hunne apodictische uitspraak de leemte aan bewijskracht zal aanvullen.

Tot opsporing van de waarheid behoef ik den schrijver maar eenvoudig verder te laten redeneren.

« De fabriekanten, zegt hij, konden met geene mogelijkheid in de behoefte aan koelies *op eene voldoende* en *regtmatige* wijze voorzien en bijgevolg bestond er noodzakelijkheid om voor elke twee bouws één man daarvoor af te zonderen. »

En verder: « Wel heb ik zoo veel mogelijk trachten te handhaven het beginsel, om na afloop van den maaltijd voor de reparatien der fabrieken geen koelies meer te verstrekken, maar ik ben *dikwijls* genoodzaakt geweest van dien regel af te wijken. »

Hij zelf dus erkent ook hier, in tegenspraak met den verklarenden aanhef, dat wel vrije koelies opkwamen, maar niet voldoende en niet geregeld; — terwijls het « *dikwijls* » hier veilig als exceptie kan gelden, wanneer men let op de jaarlijks terugkeerende belangrijke werkzaamheden tot reparatie aan schier alle fabrieken.

Even als meer het geval is, dat men de eenvoudige, nabij liggende waarheid veronachtzaamt, om op verren afstand bewijzen te zoeken, even zoo schijnt het den tegenstanders van den *vrijen arbeid* schooner te klinken hunne antagonisten tegen te werpen: « gij wilt utopieën; gij wilt Westersche begrippen van staathuishoudkunde op Indie toepassen; gij wilt Indie voor den moederstaat verloren doen gaan, door alle banden te slaken, die den Javaan kunnen beletten zich tegen zijn Souverein te verzetten; in stede van in hen, (althans zij, die denken zoo als ik), slechts te zien een verdediger van hetgeen de Javaan binnen alle grenzen van onderdanigheid zich zelven door *vrijen arbeid* heeft verschaft, hetgeen hij, ondanks alle beweren van het tegendeel, nederig ver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

zoekt te mogen behouden; een verdediger van die geheiligde en gewettigde regten, omdat daarmede voor den staat een behoudend element wordt verkregen, hetwelk gij, roekelooze, te ligt acht, maar hetwelk ik zie, in eene *volkstevredenheid* en *welvaart;* voordeelen, die onder uw stelsel een hersenschim zullen blijven, maar onder het regeringstelsel haar niet kunnen ontgaan, evenmin als de bevordering langs dien weg van meerder voordeel voor het Gouvernement, handel en scheepvaart, geen problema meer is.

Gij ziet het, een uwer, een warm tegenstander van *vrijen arbeid*, blijkt, bij juiste beschouwing, een voorstander te zijn, omdat hij niet alle sprekende feiten kan loochenen.

En toch, er zijn in Soerabaija nog zooveel meer feiten zigtbaar, dan de schrijver en ik u mededeelde; of zou het hem ontgaan zijn, hoe een tabaks-onderneming, Telanak, toen ze alleen door het *dwangstelsel* werd gedreven, door den eigenaar werd opgegeven met groot verlies voor hem en het Gouvernement, en hoe in tegenstelling daarvan diezelfde onderneming een der meest uitgebreide en bloeijende geworden is, alleen om dat daar thans de *vrije arbeid* in zuiveren zin en op groote schaal is ontwikkeld?

Heeft de heer Bik nimmer gezien welk zwaar werk, geheel vrijwillig wordt verrigt, tot het vellen en vervoeren van djati-hout, waartoe, juist niet tot 's lands voordeel, door hem concessiën werden verleend?

Ik geloof deze vragen in ontkennenden zin te moeten beantwoorden, daar hem anders overtuigend zou gebleken zijn, dat die krachtsinspanning, van eene voor eigen voordeel arbeidende Javasche

PERPUSTAKAAN NASIONAL

bevolking, niet behoeft achter te staan bij hetgeen wij in ons gezegend vaderland kunnen waarnemen.

Maar, hoort men beweren, die *vrije arbeid* sleept groote en veelvuldige nadeelen na zich. Dit alleen, zeggen zij, zou reden genoeg opleveren om hem te verbieden. Voor het oogenblik, lezer, doe ik u alleen de vraag, of de onderstelling dan zoo gewaagd is, dat die belangrijke ontwikkeling van vrijen arbeid te Soerabaija, zoo als ik u die heb geschetst, — en hij is veel meer — niet één van de nadeelen heeft ten gevolge gehad, welke daaraan worden toegedacht, want gelooft gij niet met mij, dat de schrijver die anders breed zou hebben uitgemeten?

Heeft immer iemand beweerd, dat reeds overal *vrije arbeid* bestond, en alles op die wijze werd tot stand gebragt?

Evenmin heb ik in ernst door iemand hooren voorstellen, dat hij nu reeds algemeen van toepassing kan of moest worden gemaakt.

Maar hetgeen wij u raden, is, door uwe oppositie geene schokken meer aan Indie te geven; geene verstoring meer daar te stellen in de regelmatige werking van bestaande wetten, onder welke de grondslagen zijn gelegd tot welzijn van die zachtmoedige bevolking en daardoor tot blijvend behoud van de schoonste parel in Nederlandsch kroon.

Gij hebt slechts *redenen*, ik zal u *feiten* noemen uit de geschiedenis van uw *dwangstelsel;* wel niet zoo afschrikwekkend als de rampen van *Demak* en *Grobogan* en den hongersdood in zoo vele residentien, overal in uw stelsel eene vernielende hand slaande, maar niet minder sprekend, omdat ik ze u kan noemen uit twaalf afdeelingen en gewesten op Java, waar ik ze gedurende meer dan een kwart eeuw waarnam.

Neen, er is slechts één weg tot bestendiging van ons rustig

PERPUSTAKAAN NASIONAL

en voordeelig bezit onzer kolonien; tot bevordering van het welzijn van hare belangwekkende en talrijke bevolking en die weg ligt tusschen u en hen, die de onmisbare *vrije arbeid* willen bevelen en dwingen, of ondoordacht op alles van toepassing maken; die weg is het art. 56 van het Regerings-reglement, wanneer het eerlijk en ter goeder trouw, maar met voorzigtigheid, tot waarheid wordt gemaakt; niet om, zoo als tegenwoordig gebeurd, heden eene doode letter te blijven en morgen in een tegenovergesteld uiterste te worden uitgevoerd.

Gelukkig Nederland! dat met zooveel regt groot vertrouwen stelt op uwe wetgevende magten!

Wanneer aan onzen constitutionelen regeringsvorm door enkele afgunstigen wordt geknaagd, omdat zij een niet altijd goed gebruikte magt met anderen moesten deelen, het strekt slechts om den glans daarvan te verhoogen en deszelfs waarde in de schatting van het Nederlandsche volk te vermeerderen.

Ook de oppositie tegen ons Regerings-reglement is niet anders te verklaren.

Ofschoon het art. 56 meer strekte om een bestaanden toestand door wettiging te bestendigen, dan in het leven te roepen, zoo wordt toch daaraan geweten, dat het *dwangstelsel* versleten, de *vrije arbeid* volwassen raakt. De zoo geheel willekeurige beschikking over de bevolking in handen der magthebbenden gebreideld, is een gruwel in haar oog en daarom tracht die oppositie den goed geloovige te verkondigen, dat zonder die willekeur geen welzijn der bevolking, geen behoud der kolonie mogelijk is!

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Het valt ons niet gemakkelijk hier het antwoord te onderdrukken, dat het schier beter zoude zijn, die bevolking aan zich zelve over te laten, dan onder zoodanige willekeur, *alleen schande voor den Nederlandschen naam en het verlies der kolonie* te bewerken.

Of zoudt ge waarlijk ter goeder trouw willen beweren, dat van die willekeur altijd een *goed*, zelden of nimmer *misbruik* werd gemaakt?

Moeten wij u dan herinneren, hoe onder het bestuur van een opperlandvoogd, waarvan gij groote, ofschoon niet even oordeelkundige lofredenaars zijt, de bevolking werd gedwongen om in groote menigte, op afstanden van 20, 30 en soms meer uren gaans van huis en have verwijderd, tegen onevenredig loon, onder militair opzigt aan vestingen ten arbeid te worden gesteld, in vereeniging met het crimineel veroordeeld uitschot der maatschappij? (1).

Moeten wij u herinneren, welke middelen tot uitoefening van dien dwang werden gebezigd en wat daarvan voor die zachtmoedige bevolking de bittere vruchten waren?

Gelooft gij in ernst, dat zulks slechts een geheel op zich zelf staanden maatregel was, door welligt ongegronde vrees voor den toen bestaanden politieken toestand van Europa ingegeven?

Is het nog altijd bestaande blandong stelsel (2), ofschoon daarvan sedert tien jaren vergeefs eene reorganisatie aan het moederland werd voorgedragen, dan wel zooveel van dien maatregel verschillende?

Gelooft gij, dat die houtvelling niet beter en voor het Gouver-

---

(1) Kettinggangers en bannelingen.

(2) Regeling voor den houtaankoop.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

nement en voor de bevolking voordeeliger, in geheel *vrijen arbeid* zou kunnen plaats vinden?

Neen, de verbeteringen nader door een regtvaardig en energiek bestuur daargesteld, waren evenmin een gevolg van het Regeringsreglement, als het de eer kan genieten van het beperken van die willekeur.

Zij waren een gevolg van de eischen der regtvaardigheid, van den juisten blik in den toestand der Indische maatschappij, die zelve vooruit streeft in het verlangen naar orde, werkzaamheid en voordeel.

Uw tegenstand is hopeloos en gevaarlijk!

Let slechts op den bestaanden en bevredigenden *vrijen arbeid* bij koffij-, thee-, cochenille-, tabak-, padie- en indigo-kultuur en van reeds zooveel *vrijen arbeid* bij de suiker-kultuur, (overal op Java meer dan de schrijver over *Soerabaija* opgeeft, maar ook welligt te *Soerabaija* als bij de landswerken achteruit gegaan), en gij zult uwen hopeloozen tegenstand moeten opgeven en erkennen, dat ook de suiker-kultuur vatbaar is voor regelingen, die de mogelijkheid van *vrijen arbeid* niet uitsluiten, niet alleen, maar dat bij de toepassing van zoodanige regelingen de *vrije arbeid* zich zelf met voordeel voor alle partijen zal aanbieden.

Zou dit nog aan twijfel blootstaan? zie dan slechts:

hoe de *vrije* indigo-kultuur in de Vorstenlanden, de *dwang*-kultuur heeft voorbijgestreefd, zoodat zij nu bij haar stiefkind ter school moet gaan, om toch ook in derzelver meerdere voordeelen te mogen deelen;

hoe het Gouvernement reeds genoodzaakt was in de residentien *Pekalongan*, *Kadoe* en *Bezoeki* de *dwang* indigo-kultuur in te trekken;

hoe de *dwang* koffij-kultuur reeds in *Rembang* en *Buitenzorg*

PERPUSTAKAAN NASIONAL

onhoudbaar, omdat ze dreigde tot het niet terug te zinken en eene geheele bevolking te verarmen, moest worden opgegeven, om na nog slechts weinige jaren van vrijheid, in laatst genoemd gewest, weder tot eene belangrijke hoogte te stijgen; (1)

hoe de uitgebreide Gouvernements thee-tuinen met bijbehoorende belangrijke inrigtingen, moesten worden verlaten, terwijl de *vrije* thee-kultuur zich verbetert en schier ongelooflijk uitbreidt, om lust en welvaart om zich heen te verspreiden;

hoe de cochenille-teelt alleen kon worden voortgezet, waar ze door particulieren in *vrijen* arbeid of door het Gouvernement met veroordeelde misdadigers werd gedreven; terwijl andere etablissementen onder het gewone *dwang*-stelsel werkende, als onhoudbaar werden gesloopt;

hoe de *vrije* tabaks-kultuur, overal waar zij zich op Java heeft ontwikkeld, de *gedwongen* kultuur op grooten afstand achter zich laat en der bevolking 4 à 5 malen meer loon verzekert;

hoe schier overal, waar koffij, indigo en tabak naar de grondslagen van uw *dwang*-stelsel werd gekultiveerd, het Gouvernement genoodzaakt werd, hier geheele intrekking, elders groote inkrimping te bevelen.

Waar kunt gij op eene padie-teelt wijzen, zoo verzekerd door de krachtige drijfveêren van den *vrijen arbeid* en het eigenbelang, als in Buitenzorg?

Maar zeg mij in goeden ernst, het hoog belang der zaak overwaardig: hebt gij gedacht aan de mogelijkheid, dat uw reeds waggelend *dwangstelsel*, het eene gedeelte voor, het andere na,

---

(1) De laatste *gedwongen* oogst was geen 2500, de *vrije oogst* reeds meer dan 20,000 pikols.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

u kan ontvallen? Zijt gij niet bevreesd, het eindelijk geheel te zullen zien instorten?

En waar zult gij u dan bergen, indien gij u intusschen geene bergplaats, noch voor u zelven, noch voor uw kapitaal hebt verschaft?

Nergens meer dan in Indie moet de regel gelden, dat elke overgang naar een veranderden toestand zonder schokken behoort plaats te vinden.

Daarom schrijft onze wet met zoo veel voorzigtigheid voor, *dat zal worden* VOORBEREID *eene regeling als overgang tot den gewenschten toestand.*

Verzuim uwen tijd dus niet, gij die verantwoordelijk zijt voor het onschatbaar en onmisbaar kapitaal, dat aan uwe handen werd toebetrouwd.

Doe geen tijd verloren gaan met onderzoeken naar de meer of mindere doelmatigheid van de wet; daardoor wordt de eenheid uwer machine verlamd en deszelfs raderen tegen elkander in eene zich zelf vernietigende beweging gebragt.

Beslis, niet of een wet moet worden ingetrokken of buiten werking gesteld, maar of gij haar met eerlijke trouw zult uitvoeren, of zulks aan andere handen overlaten.

Duidelijk en bepaald kiezen, is noodzakelijk en onmisbaar voor een goed bestuur.

Neen, zegt onze schrijver, met wien ik nog niet heb afgehandeld, voor de suiker-kultuur is dat niet noodig, want daarbij is geene *vrije arbeid* bestaanbaar.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Zie hier, zegt hij, een sprekend bewijs:

« Aan een inwoner te Soerabaija was, lang vóór de aanvaarding van mijn bestuur, voor den tijd van 25 jaren, tegen eene huur, naar ik meen, van slechts *f* 1200 's jaars, een landstreek afgestaan, gelegen in een vruchtbaar en tamelijk goed bevolkt district der onder Soerabaija sorterende afdeeling Modjokerto, met vergunning om aldaar eene suiker-onderneming op te rigten en tot dat einde te beschikken over de bevolking door middel van vrijwillige overeenkomst. De fabriek, die hij daar bouwde, voldeed aan alle vereischten. — Jaren achtereen ontzag hij geene geldelijke offers, om tot een goed resultaat te komen, maar vergeefs; nimmer heeft hij door *vrijwilligen arbeid* een aanplant kunnen in het wezen roepen, genoegzaam produktief om de kosten te knnnen goedmaken » enz.

Ik moet verklaren, noch dit feit noch de daarin betrokken personen te kennen en zal daarover bij gevolg niet oordeelen.

Evenwel wil ik hem uit de menigte mijner bewijzen, een tegenhanger kenbaar maken.

In de residentie *Cheribon*, onder het regentschap *Madja*, werden voor 20 en 25 jaren verscheidene perceelen woeste grond in huur afgestaan, waarop toen geene bevolking, maar alleen stronken van gevelde djati-bosschen werden gevonden.

Thans ziet men daar aaneengeschakelde sawa-velden, waarop ook met meer voordeel voor de bevolking dan onder het *dwangsstelsel*, suikerriet wordt gekultiveerd, zoodat de onderneming *Kadipaten*, thans het eigendom van de maatschappij van lijfrente, in het loopend jaar 40 picols per bouw produceerde.

De uitkomsten der drie voorgaande jaren kan men gepubliceerd vinden in het *Bataviaasch Handelsblad*.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Vooralsnog in het midden latende, dat men thans, onder ons mild regerings-stelsel, het voornemen schijnt te hebben, die vrij en tevreden arbeidende bevolking onder het *dwangstelsel* te brengen, laat ik het nu den lezer over te beslissen, wat door deze tegenover elkander gestelde feiten wordt bewezen.

Mijn verlangen, om den heer Bik spoedig te beantwoorden, noopt mij ook hier tot kortheid, maar getrouw aan mijn voornemen, om slechts *feiten* en *waarheid* te doen spreken, kom ik ook hierop terug.

Wanneer de schrijver verder, zooals op bl. 10, waarschuwt tegen het middel van vrijwillige overeenkomsten met dessa-hoofden en belanghebbenden, om daarop te gronden eene reeks van bezwaren tegen den brozen grond van zoodanige verbindtenissen, omdat in Soerabaija *dertig en meer hoofden van dessa's* in slechts *éene maand* vervangen worden, dan moet ik hem antwoorden, dat nog geen voorstander van wezenlijk *vrije arbeid*, eene overeenkomst met het *dessa-hoofd* heeft aanbevolen.

Het is juist een der groote voordeelen van den *vrijen arbeid*, dat daardoor het *dessa-hoofd* de beschikking over het door den arbeider verdiend loon wordt ontnomen, iets dat onder het *dwangstelsel* niet kan verkregen worden.

De *vrije arbeid* te Soerabaija, zooals ik die, door aanvulling van des schrijvers eigene opgave, schetste, vindt ook geheel plaats buiten eenige bemoeijenis dier hoofden, en het loon wordt steeds regtstreeks door den arbeider ontvangen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De bezwaren, door den schrijver gerigt tegen eene niet bestaande zaak, zijn dus van zelve geheel weggevallen.

Overigens moet ik hem opmerken, dat die hoofden ingevolge het reglement voor het binnenlandsch bestuur van 1819 worden verkozen, hetwelk niet alleen bij het zoo zeer afgekeurde *nieuwe*, maar bij alle opvolgende *regerings-reglementen* werd gehandhaafd.

Alle speciale voorschriften op dit stuk, waaronder zelfs koninklijke besluiten bestaan, hebben gestrekt, om te voorkomen, dat daarvan een te ruim gebruik werd gemaakt, en zulks met het oog op de belangrijke plaats, door deze hoofden, in de hierarchie der inlandsche beambten, tusschen hen en de bevolking ingenomen.

Niemand zal wel van mij vergen, dat ik den schrijver volg in zijne redeneringen, waar hij meent, dat bij *zoogenaamden vrijwilligen arbeid* 20,000 in stede van 8,000 bouws sawa zullen noodig zijn, om de suiker-productie op deszelfs tegenwoordige hoogte te houden.

Zoogenaamde vrijen arbeid kan niemand verlangen, die eene gezonde uitlegging aan de wet geeft en werkelijk het belang der bevolking en van het Gouvernement beoogt.

Voor zoover reeds een vergelijk tusschen het *dwangstelsel* en den *vrijen arbeid* kan plaats vinden, wordt het Gouvernementsstelsel merkbaar in de schaduw gesteld, zooals met de indigo-, tabak-, thee- en koffij-kultuur, de cochenille-teelt en in het algemeen met de padie-kultuur het geval is.

Opmerkenswaardig was de mededeeling, onlangs door den Mi-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

nister gedaan, dat een onderzoek naar de indigo-kultuur in de Vorstenlanden was ingesteld, om zoo mogelijk voor de Gouvernements indigo-kultuur, die niet half zoo voordeelig is, daarvan nut te trekken.

« *Maar*, » zegt de schrijver verder, « *wat vooral voor het tegenwoordig stelsel pleit, is de* MISSCHIEN AAN WEINIGE BEKENDE *omstandigheid, dat juist zooals het te Soerabaija werkt, en vermoedelijk wel in den geheelen Oosthoek bestaat, daaruit vrijwilligen arbeid geboren wordt.* »

Belangrijk is het verhaal, dat hij laat volgen om zulks toe te lichten en den toestand zoomede de voordeelen van den *orang menoempang* te schetsen, waarover echter reeds zoo herhaaldelijk geschreven werd, dat zelfs aan deze klasse der Indische maatschappij, in ons Nederland eene vrij beduidende bekendheid is te beurt gevallen.

Daarom te meer betreur ik het, dat hij de historische waarde van zijn verhaal ontsiert, door de meening, dat die bekendheid slechts bij hem en weinigen zoude berusten.

Hij vergunne mij, hem, tot handhaving van den goeden dunk der ambtenaren van het binnenlandsch bestuur op Java, mede te deelen, dat de menoempangs reeds vóór 250 jaren, dus vóór het tijdstip van ons Indisch bezit, daar te huis behoorden, en het kultuurstelsel evenmin de eer geniet van tot hun bestaan of hunne emancipatie te hebben medegewerkt, als dat daaruit het bewijs voor de goede werking van dat stelsel kan worden geput.

Immers dat *dwangstelsel*, gebaseerd *op* en in verband gebragt

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tot de krachten der bevolking, — dat is, ook volgens den schrijver, uitsluitend de sawa's bezittende landbouwers, — moest zonder de *orang menoempangs* kunnen bestaan, hetwelk in Soerabaija echter het geval niet schijnt te zijn, daar de schrijver persoonlijk meermalen op de velden heeft waargenomen, *dat onder de velen slechts enkele landbouwers werden aangetroffen.*

De beschouwingen hier uiteengezet over de *vrije arbeid* van den *menoempang*, geven mij regt tot de vraag, of wij het, zelfs omtrent het juiste begrip van dat veel gebezigde woord, wel eens zijn?

Het is waar, wij hadden hiermede moeten beginnen, welligt zouden wij elkander dan beter hebben begrepen; maar hij vergeve mijne belangstelling in het lot van den Javaan; ik wensch hem een meer *wezenlijk vrije arbeid* toe, dan waarmede de schrijver zoo ingenomen is, een *arbeid die inspanning beloont en eene belooning die tot meerdere inspanning aanspoort*, en bij zoo hoog gestemde wenschen, kan ik voor hem niet tevreden zijn met een door den schrijver hem toegedachten *zoogenaamden vrijen arbeid*, als waarmede den *menoempang* zich moet vergenoegen, die voor den kost en als het zijn meester goed gaat, ook een djarit (kleedje), zoomede een hoekje op de *balee balee in de emperroemah* (1), al moet verrigten wat zijn heer goed vindt hem op te dragen, als: vee hoeden; bearbeiden van sawa's en tegals, maar vooral heerendiensten verrigten, in een woord al die diensten, welke zijn Gogol, — zoo als ze in Soerabaija heeten, — liever aan een ander opdraagt dan zelf verrigt.

---

(1) Rustbank in het voorhuis.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Bij het einde van mijne taak, betuig ik den schrijver mijn leedwezen dat daarbij van zoo weinig homogeniteit tusschen zijne en mijne zienswijze, tusschen zijne en mijne overtuiging kon blijken.

Ik laat gaarne het oordeel tusschen onze uiteenloopende stellingen over aan den onbevangen lezer.

Wanneer het hem om waarheid te doen is, zal hij ook door den chaos van stemmen en schoonklinkende redevoeringen, weldra de holle klanken onderscheiden.

Doch hoe de uitspraak ook zij, ieder zal met mij erkennen, dat de schrijver het pleit, waarvan de opposanten tegen het regeringstelsel zoo druk praten, eene groote dienst heeft bewezen, door te constateren dat de *onzekere toestand waarin de vrije arbeid is gebragt, waarlijk niet het minste kwaad is dat men te duchten heeft.*

Hiervan althans overtuigd en daarvoor erkentelijk, kan ik niet beter dan zijne woorden tot de mijne makende, met hem wenschen, *dat de* OVERVLOEDIGE *kennis die* MEN (?) *van Java en deszelfs bevolking heeft, eene aansporing te meer mag zijn, om geen voedsel te geven aan dien geest tot* ZOOGENAAMDE HERVORMING *die zich in de* LAATSTE *jaren heeft geopenbaard en waardoor eene besluiteloosheid is ontstaan die het streven naar verbeteringen belemmert, ja die eene schorsing, een stilstand van zaken heeft te weeg gebragt, waarvan de nadeelige gevolgen welligt* (vergun mij lezer u te verzoeken hier te lezen, *zeker*) *te laat zullen worden ondervonden.*

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Ik begrijp dat de lezer die den moed heeft gehad mijn geschrift te doorworstelen, nu meer dan immer zich zal afvragen, wat is dan toch dat *dwangstelsel* waaromtrent zoo uiteenloopende gevoelens kunnen bestaan? door wien en door welke middelen wordt die *dwang* uitgeoefend?

Een staatsman op wien de natie met regt trotsch is, zeide: « ook ik zal dat zwarte boek niet openslaan; » maar die parlementaire eischen, door hem onder geene omstandigheden verzaakt, binden mij niet.

Het was dan ook mijn voornemen u reeds nu in dat boek een blik te doen slaan, voor zoo ver zulks met de eer van onzen Nederlandschen naam bestaanbaar zoude zijn, daar ik meen er verscheidene bladzijden in gevonden worden, waarop te lezen staat: *dwangstelsel*, *zonder* VRIJEN ARBEID ONHOUDBAAR; *het* RUSTIG *en in toenemende mate* VOORDEELIG *bezit van Indie mogelijk*, *alleen op* RATIONELE *grondslagen; kracht, gepaard aan regtvaardigheid; consequente en eerlijke wetsuitlegging, geeft zekerheid. Niet afbreken, slechts beheerschen en leiden; vooral zorgen niet door de omstandigheden te worden overheerscht. Sprekende onwederlegbare, niet altijd roemvolle feiten!*

Dat boek heeft echter ook vele bemoedigende bladzijden, waarop uw belangstellend oog met genoegen en meer geoorloofd zal mogen rusten; — ook dit gedeelte wenschen wij met u te doorbladeren. — Doch onzen tegenstander getoetst aan de waarheid, wacht mijn toegezegd antwoord; ik moet de vervulling van dat voornemen dus vooreerst uitstellen. Buitendien, er is ook zoo veel haast niet bij, want de zoogenaamde kwestie van *vrije arbeid*, is geen kwestie meer of hoogstens alleen een kwestie van tijd.

Ik vertrouw te zeer op de vertegenwoordiging, ja ik vertrouw dat geen regeringsman, noch iemand, den Javaan zal willen zeg-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

gen: « *het regt dat gij hebt om voor uw bestaan te arbeiden, zult gij ongebruikt en onbenut laten, de vrije arbeid die gij verrigt, mag geen plaats meer vinden; wij zullen in alle onze behoeften op ruime schaal, in de uwe slechts gedeeltelijk door ons dwangstelsel blijven voorzien; tot handhaving daarvan beschikken wij voortaan over uitgebreider leger en grooter vloot!*

Neen, ik herhaal het, ik acht de oppositie tegen ons milder en rationeler stelsel te gering, dan dat ik van iemand zou duchten, dat hij den te vroeg gevallen voorstander van de voormalige partij tot behoud zou willen voorbij streven, om in strijd met de ook door hem gemaakte wet en door *ontrouw* aan de daarbij der bevolking gegeven toezegging, nog meerdere uitbreiding aan dat *dwangstelsel* zou durven geven.

Groot zou de verantwoording zijn van hem, die eene sloopende hand zou willen slaan aan een stelsel met zoo veel wijsheid en voorzigtigheid daargesteld; hij zou tevens den moker zetten onder de grondvesten der goede trouw onzer Javasche bevolking en voorzeker zouden hem eenmaal de woorden in de ooren klinken: *door* ONTROUW *hebt gij het regt op onze trouw verbeurd; thans is ons vertrouwen in u voor immer vergaan.*

KRAAIJENBURG,
November 1859.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Bij den Uitgever dezes is mede uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

DE VOLGENDE GESCHRIFTEN VAN **PHILALETHES.**

DE PARLEMENTAIRE REGERINGSVORM, in verband beschouwd met het rustig en voordeelig bezit van Nederlandsch Indie. . . . . *f* 0.40

JEAN CHRÉTIEN BAUD . . . . . *f* 1.20

INHOUD: I. Inleiding. Algemeene blik en karakterschets. II. Bauds loopbaan tot op zijnen eersten terugkeer uit Indie. III. De heer Baud, als Directeur van Kolonien. IV. Du Bus de Gisignies; van den Bosch; aanleiding tot de zending van den heer Baud naar Indie. V. De heer Baud als Gouverneur-Generaal. VI. De heer Baud, als Minister van Kolonien. (Schets van het tijdvak 1840—48.) VII. Terugblik op de voornaamste daden van zijn bestuur. VIII. De heer Baud, als volksvertegenwoordiger in het algemeen. IX. De heer Baud, als koloniale specialiteit in de Tweede Kamer. X. Besluit.

INDIE'S GRIEVEN en Neêrlands onregt, getoetst aan de waarheid en de feiten. . . . . *f* 0.60

DE DAGBLADEN IN NEDERLAND. Wat zijn zij en wat behoorden zij te wezen? Een woord tot de Regering, tot de Staten-Generaal, tot de Partijen en het Volk. . . . . *f* 0.60

Alsmede:

IETS OVER REGELING EN UITBESTEDING der Suiker-Contracten op Java, door **Mr. C. Sandenbergh Matthiessen**, *Advocaat te Soerabaija* . *f* 0.50

EENIGE WOORDEN tot geruststelling op alarmberigten uit Indie, door **E. Frank**, *Secretaris der Wees- en Boedelkamer te Samarang.* . . . . . *f* 0.50

HANDELINGEN EN GESCHRIFTEN van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid.* 3de—5de Jaargang compleet . . . . . *f* 9,30

PERPUSTAKAAN NASIONAL

BESCHOUWINGEN over den toestand van N. Indie, en historisch overzigt betreffende het ontstaan van het gemeen overleg tusschen de Regering en de Staten-Generaal, aangaande de Kolonien, door *het Indisch Genootschap te 's Gravenhage* . . . . . *f* 1.20

BESCHOUWINGEN over het landbezit op Java, ter overweging voorgesteld aan Dr. W. R. van Hoëvell; door **Dr. S. Keyzer.** . . . . . *f* 0.60

VERHANDELING over de vraag: Welk aandeel heeft het volk van Engeland en bij ons in Nederland in het beheer der Kolonien gehad: en is voor ons een Raad van Koloniën noodzakelijk geworden? Voorgedragen in het genootschap Felix Meritis, te Amsterdam, den 3den Maart 1859, door **Mr. R. W. J. C. Bake.**

MERKWAARDIGE BRIEF van den Luitenant-Generaal **J. van Swieten**, *Gouverneur ter Westkust van Sumatra*, aan den heer F. H. van Vlissingen, betreffende Europesche kolonisatie op Sumatra, uitgegeven door het comité voor exploitatie en kolonisatie der Oost-Indische buitenbezittingen, gevestigd te Amsterdam. *f* 0.20

DE ZES REGERINGS-REGLEMENTEN van Nederlandsch Indie, van 1815, 1818, 1827, 1830, 1836 en 1854. Met verwijzing naar de gelijkluidende artikels. *f* 1.50

FRANÇOIS VALENTIJN'S Oud en Nieuw Oost-Indie, met Aanteekeningen en volledige Registers, uitgegeven door **Dr. S. Keyzer.** Drie boekd. in roijaal 8o. *f* 20.00

Hetzelve is zoo compres gedrukt, dat iedere bladzijde het dubbele bevat van gewone boekdruk.

VERHANDELING over den hedendaagschen opstand in Britsch-Indie. Voorgedragen in de afdeeling Koophandel van het Genootschap Felix Meritis, te Amsterdam den 3, 11, 18 en 25 Februarij 1858, door **Mr. R. W. J. C. Bake**, 116 bladz. uiterst compres gedrukt in gr. 8o. . . . . *f* 1.00

HET MOHAMMEDAANSCHE STRAFREGT, naar Arabische, Javaansche en Maleische bronnen, door **Dr. S. Keyzer.** . . . . . *f* 2.40

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Mede ziet het licht:

IETS

OVER

REGELING EN UITBESTEDING

DER

SUIKER-CONTRACTEN OP JAVA.

DOOR

Mr. C. SANDENBERGH MATTHIESSEN,

Advocaat te Soerabaija.

Prijs 50 Cents.

Ter perse van denzelfden Schrijver:

VRIJE ARBEID

IN VERBAND MET

DE HEERENDIENSTEN

EN

HET GEMEENTEBEZIT

OP

JAVA.

Almede verschijnt bij den Uitgever dezes:

BESCHOUWINGEN

OVER

DEN TOESTAND VAN NEDERLANDSCH INDIE,

EN

HISTORISCH OVERZIGT

BETREFFENDE

HET ONTSTAAN VAN HET GEMEEN OVERLEG TUSSCHEN DE REGERING EN DE STATEN-GENERAAL, AANGAANDE DE

KOLONIEN.

DOOR

HET INDISCH GENOOTSCHAP TE 'S GRAVENHAGE.

(3de *Afdeel. der Handelingen en Geschriften van* 1859).